
Alternatív program 10-18 éveseknek

FÜRSTNÉ KÓLYI ERZSÉBET – M. BARTAL ANDREA

A Magyar Kémikusok Egyesülete Kémia tanári Szakosztálya néhány tagjának kezdeményezésére átfogó nevelési és oktatási program kimunkálását kezdtük el 1987-ben. Az elképzelés kidolgozásába és kísérleti kipróbálásába több egyetemi, főiskolai, közép- és általános iskolai kolléga, szakember bekapcsolódott. 1991. szeptemberétől az ország félszáz általános iskolájában és egy nyolcosztályos gimnáziumban alternatív nevelési és oktatási program alapján indult a tanév.

Alternatív programunk kimunkálását sürgette egyrészt a nevelés-oktatás tartalmi és szervezeti fejlesztésének nemzetközi trendje, és az érvényben lévő tanterveink merev kereteinek, korlátainak áttörése, rugalmassá, nyitottabbá tételére való törekvés.

Nevelési-oktatási programunkat az 1978-as tanterv ma már világosan kirajzolódó pozitívumaiból és szembetűnő negatívumaiból kiindulva, továbbá – a szentlőrinci képességfejlesztő (Gáspár László),

- a nyelvi-irodalmi kommunikációs (Zsolnai József, Bánréti Zoltán),
  - az értékkövetítő és képességfejlesztő (Zsolnai József),
  - a személyiségfejlesztő (Winkler Márta),
  - a humanisztikus-kooperatív (Benda József) alternatív programok,
  - a nyolc- és a hatosztályos gimnáziumi programtervek,
  - egyéb hazai és külföldi pedagógiai törekvések (Waldorf, Freinet, Rogers stb.)
- tanítási és tervezési tapasztalatainak hasznosításával állítottuk össze.

Az 1978-as tanterv és az azóta elkészült korrekciós programok is túlzott, elsősorban verbális követelményeket állítanak az általános iskolai tanulók elé. Ugyanakkor a tapasztalatok azt mutatják, hogy a tanulók jelentős hányada nem tanul meg megfelelően olvasni, írni, számolni, nem ismeri a legegyszerűbb anyagokat, élőlényeket, fizikai jelenségeket, a változásokat, a térképet, annak jeleit, nem tud eligazodni a hétköznapi életben, napi problémákban, vagyis nem rendelkeznek a szocializációhoz szükséges elemi képességekkel.

Csoportunk alapvető nevelési és oktatási célját a *közvetítésben* és *személyiségfejlesztésben* határozta meg.

Közvetíteni kívánunk:

- alapvető, tudományos igényességű ismereteket,
- erkölcsi, etikai és vallási értékeket,
- magatartási, viselkedési normákat, modelleket.

Fejlesztetni kívánjuk tanulóinknál:

- a kreatív és kritikai gondolkodást,

- a kommunikáció
- a manuális képességeket,
- az egész életen át történő tanulás iránti igényt,
- a demokratikus és felelős döntési készséget,
- a másakra való figyelés, a világ dolgai iránti érdeklődés igényét,
- az egészséges életmódra való törekvést.

Céljaink elérése érdekében olyan (tudományosan alapozott) alapvető ismeretek birtokába kívánjuk juttatni a 10-14 éves tanulókat, amelyek segítségével képesek bekapcsolódni az őket körülvevő mikrokörnyezet (család, iskola, lakóhely, majdani munkahely) valós életének gyakorlatába, dönteni tudnak (egyedül, vagy szüleik, gondviselőik segítségével) a továbbtanulásról, további életükről, nyitottá válnak a makrovilág történéseire is (haza, világ, Univerzum).

Kísérleti iskoláinkból olyan "félíg érett", nyitott gyerekeket akarunk kibocsájtani, akik nem túl sok, de igényes alapismerettel rendelkeznek, amelyek alapul szolgálnak egy magasabb szintű (középfokú) ismeretrendszer megszerzéséhez, és életüket átfogó állandó önképzéshez.

Célunk továbbá olyan iskolai légkör, tartalmi munka megteremtése, ahol jól érzi magát a tanuló és tanára egyaránt, ahol a tanuló is alkotó részese a tanítás-tanulás folyamatának, ahol ötletei, játéka, feladatai, kérdései, versei, írásai, számítógépes programjai stb. szervesen beépülnek az iskolai foglalkozásokba, ahol megtanul helyesen és okosan (egyénre szabott módon) tanulni, ahol felkeltik benne a tudás iránti vágyat, ahol felfedezheti az alkotás izgalmát és örömet, és hozzásegítik ahhoz, hogy megtalálja azt, amit felnőtként csinálni szeretne.

Tudatosan és radikálisan csökkenteni akarjuk a tanulókat érő kudarcélmények számát, mivel a sikerélményeken keresztül történő munkát tartjuk célravezetőnek. Ugyanakkor ráneveljük őket a kudarcok elviselésére is.

Mindezt olyan tartalmú és nyelvezetű tananyaggal kívánjuk elérni, amely nekik, e korosztálynak szól, érte készült, tükrözi vágyait, elképzeléseit, ötleteit is. A tantervi tartalommal nem nivellálni, hanem differenciálni akarunk, esélyt, lehetőséget teremteni arra, hogy mindenki tehetségének, adottságának megfelelően bontakozhassék ki munkája során.

Nem abszolutizáljuk a teljesítményelvet, megítélésünk alapja az, hogy a tanuló és tanár is: mit tud, mit tesz, mire képes és mire törekszik. Lényegében a programtervezet *vizsgaorientált, követelménycentrikus, lineárisan építkező, koordinált tananyagot* tartalmaz, többféle feldolgozás *tankönyvi variáns*sal (tankönyvpótló jegyzet formájában).

Programunkat általános iskolai, illetve nyolcosztályos középiskolai keretben kívánjuk megvalósítani, az *óraszámok* és a *tananyag-tartalom* megváltoztatásával. Olyan program kidolgozására törekedtünk, amely az alsó tagozat bármely típusára építhető, nyitottsága következtében építhet rá a jelenlegi középiskolai rendszer és adaptálható a nyolc- és a hatosztályos gimnáziumokba is.

Pedagógiai céljaink elérésében *nagyobb szerepet tulajdonítunk a tanári vezetésnek*, a tanórai magyarázatnak, az *együttes tevékenykedtetésnek*, az *attitűdnek*, mint az egyes tantárgyaknak.

Tantárgyak és óraszámok

A program nevelési és oktatási feladatait olyan órakeretben oldjuk meg, hogy napi 5, olykor 6 óránál több kötött tanórai elfoglaltsága ne legyen tanulóinknak egyik évfolyamon sem, mivel azt szeretnénk, ha minél kevesebb időt töltene a tanuló *kötelező* jelleggel az iskolában, ezzel is elősegítve a család *felelősebb* szerepét.

Az óraterv 5 napos tanítási héthez köthetik, (hetes óraterv), egy tanévben 36 tanítási héttel számolunk.

1. táblázat
A "hetes" óraterv

Tantárgyak	5. 26 óra	6. 28 óra	7. 28 óra	8. 28 óra	összesen
1. Magyar nyelv és irodalom – beszédkultúra	4	4	4	4	576
2. Történelem – közjogi alapismeretek	2	2	2	2	288
3. Idegennyelv	4	4	3	3	504
4. Matematika	4	4	3	3	504
5. Fizika – technika modellezés	0/2	2	2	2	252
6. Kémia – környezetvédelem	-	-	2	2	144
7. Biológia – egészségnevelés, természetvédelem	2	2	2	2	288
8. Földrajz – gazdasági alapismeretek	2/0	2	2	2	252
9. Informatika, számítástechnikai alapismeretek	1	1	1	1	144
10. Rajz – környezetkultúra, kézimunka – művészetek	2	2	2	2	288
11. Ének – zene – tánc	2	2	2	2	288
12. Testnevelés – testkultúra – játék	2	2	2	2	288
13. Viselkedéskultúra – osztályfőnöki óra	1	1	1	1	144

2. táblázat
Tanórán kívüli lehetőségek: szabadidőben (ajánlás)

Téma-tárgykörök	5.	6.	7.	8.	Összesen
Hit- és erkölcsstan	2	2	2	2	288
Idegennyelv	3	3	3	3	432
Sport – játékok	2	2	2	2	288
Háztartástan, főzés, betegápolás, csecsemőápolás	2	2	2	2	288
Önképzőkörök (irodalmi, riporter, alkotó, színjátékos stb.)	3	3	3	3	432
Szaktárgyi szakkörök (igényelt tárgyakból)	2	2	2	2	288
Ének – zene – tánc	3	3	3	3	432
Programozói-informatikai szakkör	2	2	2	2	288
Egyéb, pl. kertészkedési, gomba-ismeret	2	2	2	2	288
Korrepetáláshoz tárgyaként	2	2	2	2	288

Az ismeretek tantárgyakban történő megjelenítését a jelenlegi és a várható tanári szakosodás, vagyis a *tények-igények-lehetőségek* elve határozza meg. A 10-14 éves korosztály számára készült programunk tananyagát, követelményeit meghatároztuk, a csatlakozó taneszközöket (tankönyvpótló jegyzékek, tanmenetek, útmutatók) kollegáink és a tanulók rendelkezésére bocsátottuk.

Az általunk meghatározott órakeretben a megválasztott lineárisan építkező, koordinált tananaggal, tankönyvi tartalommal és adekvát módszerekkel fejleszteni kívánjuk tanulóinknál:

- a megfigyeléscentrikus, problémafeltáró gondolkodást,
- az emlékezetet (memoriterek, versek, dalok, idézetek, szabályok megtanulásával),
- az összehasonlítási, ok-okozati (egy okozat – több ok), a viszonyítási és a bizonyítási vagy cáfolási képességeket,
- a csoportosítási, rendszerezési képességeket,
- a kiemelés, az általánosítás, az indoklás, az ítéletalkotás és a következtetés képességét,
- a kreativitást (nyílt cselekvésre való készséget; kísérletezést),

- a helyes kommunikációt fokozott beszélgetéssel (leírás, elmondás, elbeszélés, párbeszéd, szerepjáték)
- az együttes tevékenységrendszer (a teamben való munkálkodást),
- az egyéni képességek kibontakozását differenciált feladatok, programok adásával, megolásával,
- a tantárgyi kötődést, attitűdöt.

A tanítás-tanulás folyamatában teret adunk egyedi tanulói elgondolások, ötletek, találmányok, alkotások (vers, próza, matematikai elgondolás stb.) kivitelezésére.

A 45 perces tanóra nem merev órakeret, mert a tanár szabadon oszthatja belső tartalmát: pl. 20 perc irodalom, esetleg 20 perc nyelvtan, közte egy kis játék.

Tananyag – módszerek

A megválasztott tananyag és tankönyvi tartalom tudományos igényességű, szorosan kapcsolódik a tanulót körülvevő világhoz, a tanuló jövődi felnőtt életéhez, elősegítve abban történő mozgását, beilleszkedését is. Tartalma, előrevetített problémái felkeltik és ébren tartják a tanulói érdeklődést, a tankönyvek, nyomtatott segédeszközök nyelvezete gazdagítja tanulóink szókincsét. A tanulók életkori sajátosságaihoz illeszkedő segédeszköz-rendszert fejlesztettünk ki, el akartuk kerülni, hogy a tankönyvek a középiskolai tananyag csökkentett változatát tartalmazzák.

Azt is szem előtt tartjuk, hogy az általános iskolát végzett tanulók közel kétharmada olyan jellegű iskolában folytatja tanulmányait, ahol már nem tanul biológiát, földrajzot, rajzot, éneket, esetenként kémiát, idegen nyelvet, inkább csak szakmai tárgyakat (szakközépiskolák, szakiskolák, szakmunkásképzők).

Az egész programtervezet nyitott, variabilis, érvényesítheti a szaktanár a gyakorlatban jobbitó szándékú módosító javaslatát, elképzeléseit, amelyekről félévenként számot ad a kísérlet vezetőinek. A gyakorlati kipróbálás után, a tapasztalatok és a szakértői vélemények hasznosításával áll össze a véglegesnek mondható program, amelyet a teljes dokumentációval a miniszter elé terjesztünk 1995-ben.

Tanítási módszereink megválasztásánál abból indulunk ki, hogy órákon is biztosítani kell (a mainál sokkal nagyobb intenzitásban és hatékonysággal) a tanulók pillanatnyi állapotához képest a differenciált fejlesztést. Ez pedig csak beszélgetéssel, egyéni feladattal, önálló munkálattal, az egyéni tanulási folyamat hatékony irányításával érhető el. Tartalmas, konkrét, arányosan összehangolt feladatok adásával segítjük az egyéni tanulás eredményességét, kellő arányt teremtve a szóbeli (memoriterek, versek, szavak, képletok, szabadon előadott tananyag stb.) és írásbeli feladatok között. A munkafüzetekkel, feladatlapokkal történő tanítás-tanulási folyamat előnyeit kihasználva erősíteni kívánjuk a szóbeliséget, valamint a számítógépes tanulói (gyakorló, önellenőrző) programok használatát.

Nagy jelentőséget tulajdonítunk a folyamatos tanórai ellenőrzésnek, hiszen a tanulónak (de szüleinek is) és tanárnak folyamatosan is látni kell az előrehaladást, a legyőzendő nehézségeket. A tanárnak felelősséget kell vállalnia a tanulók tanulási folyamatának irányításáért és eredményességéért. Az ellenőrzés, értékelés diagnosztikai funkciójának erősítésére törekszünk. Az értékelés a folyamatban nem lehet lezárt, megbélyegző jellegű, előremutató lehetőséget adó kell legyen. 2-3 havonta természetesen szükség van summatív és diagnosztikai eredménymérésre, feltárni a jelentkező hiányosságokat, s javítani, pótolni azokat, a kívánt szintnek megfelelően. Az eredmények feldolgozása számítógéppel történik.

A koordinált tantervi anyagot minden tárgyból úgy tervezzük, hogy a legkésőbb március közepére befejezhető legyen. Így két teljes hónap jut arra, hogy a megadott rendező elvek alapján összegezzük az adott év alatt megtanultakat, ismétléssel,

gyakorlással elmélyítsük, majd a 8. osztályban felkészüljünk a záróvizsgára.

Eszközrendszer

1. A tantervek rugalmas, nyitott kerettervek; a tananyag és a követelmény párhuzamos megjelenítésével.

2. Tankönyvek – kezdetben tankönyvpótló jegyzetek 5-8-10 ív terjedelemben, sajátos belső struktúrával: nincs elkülönítve a törzsanyag és kiegészítő anyag, csak az új fogalmakat, törvényeket, szabályokat emeljük ki nagybetűs szedéssel.

3. Példatárak, feladatgyűjtemények, munkafüzetek a tantárgyak igényétől függően.

4. Tanulói füzetek a táblavázlatok leírására, jegyzetelésre, feladatok megoldására.

5. Feladatlapok, tesztek az eredmények, képességek mérésére.

6. Egyéni zsebszámlógép 7., 8. osztályban.

7. 1 db számítógép két tanuló rendszeres használatára.

8. Házi kiskönyvtár jegyzéke tantárgyanként a tanulóknak.

9. Video-, mozifilmek, oktatófilmek jegyzéke, kölcsönzési lehetőség feltüntetésével.

10. Magnetofon-, lemezfelvételek, diasorozatok jegyzéke, kölcsönzési lehetőség feltüntetésével.

11. Speciális (demonstratív, tanulókísérleti stb.) – tantárgyankénti – alapeszközrendszer jegyzéke (azonos az 1978-as jegyzékkel, némi korszerűsítéssel).

13. Versenyzőknek egyéni haladási (tréning) programjánlat.

Elkészült eszközök

a) Tankönyvpótló jegyzetek

1. Bardocz Attila: Történelem és közjogi alapismeretek (5-6. oszt.)

2. dr. Vancsisinné Pál Mária: Szöveggyűjtemény

3. Kovácsné dr. Csányi Csilla: Biológia-egészségnevelés-természetvédelem (5. oszt.)

4. dr. Both Előd: Földrajz és gazdasági alapismeretek I. rész (5., 8.oszt.)

5. Kovács Zsófia, – Wild Katalin, – Lövey Istvánné: Földrajz és gazdasági alapismeretek II. rész

6. Hübér Magdolna – Renner Ferencné: Fizika-technika-modellezés B. variáció (5. oszt.)

7. Laczkóné Csáki Ágnes: Informatika-számítástechnika A. (5. oszt.)

8. Mészáros Tamásné: Informatika-számítástechnika B. (5. oszt.)

9. A: Nagy Zsuzsa; B: dr. Lorenz Sándor; C: dr. Varga Imréné; D: dr. Csányi Csilla: Kémia-környezetvédelem 4 féle, párhuzamos jegyzet

10. Zsíros Lajosné: Viselkedés-magatartáskultúra-lelkiegészségtan I. rész

b) Tantervek – tanmenetek – útmutatók

1. dr. Forgács Anna – Dr. Sipos Lajos: Irodalom – esztétika – beszédművelés

2. Kilyénfalvi Béláné: Rajz – művészetek – környezetkultúra – kézimunka (5.,6.,7. oszt.)

3. Weglarz Bálint és munkacsoportja: Testnevelés – testkultúra – játék 6-14 éves korig

4. Fajna Erika: Zenéről iskolásoknak

A tananyag, a taneszközök és segédletek megtekinthetők a Magyar Kémikusok

Egyesületénél (1027 Bp. Fő u. 68.) és a Fővárosi Pedagógiai Intézetben (1082 Bp. Horváth Mihály tér 8.).

A program megvalósításának ütemterve

A programot igen átgondolt ütemezés szerint valósítjuk meg. A tankönyvpótló jegyzetek szerzői, a lektorok, a nyomda, a felkészítést végzők, a kísérletvezető és szervező irányításával összehangoltan végzi munkáját, hogy időben, azaz a kipróbálást megelőző év májusában az iskolák rendelkezésére álljanak a szükséges taneszközök. A program az 1991-92-es tanévben megtekinthető a Marx Károly Általános Iskolában (1209 Bp. Alkotás u. 53.), a Fazekas Mihály Gyakorló Iskolában (1082 Bp. Horváth Mihály tér 8.) és a Batthyányi Lajos Gimnáziumban (8600 Nagykanizsa, Rozgonyi u. 23.).

A program keretében diszkrét kutatást is végzünk egy-egy részterület vizsgálatával, elsősorban a "kimeneti hatékonyság" szemszögéből. E munkánkat az OKI, az ELTE, a JATE és a FPI munkatársai, szakértői segítik.

A program továbbfejlesztése

A 10-14 éve tanulók számára készült programunkkal az egyes iskolatípusok között átjárhatóságot is szeretnénk elősegíteni: Az általunk elképzelt "Általános középiskola" (esetleg líceum) elsősorban azok számára készül, akik érettségi vizsgával szeretnék zárni tanulásukat.

A 14-18 éves szakaszban is a linearitás elve alapján, új struktúrájú és tartalmú, az első két évben még erőteljesen koordinált tananyagot tervezünk meg. Ezt követő "alapvizsga-alapérettségi" letételével, vagy ennek 18 éves korra való kitolásának lehetőségével egy erősen differenciált és speciális képzést kívánunk biztosítani. A befejező két év heti kötelező óraszámja mindössze 21, amelyet minden tanuló bővíthet szabadon választott órákkal. (Ez 9 óra hetente, de nem kell mindet igénybe vennie a tanulónak.)

A 8 éves program óraterve (10-18 éves korig)

Tárgyak	Osztályok és óraszámok								Összesen
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	
Irodalom, anyanyelv	4	4	4	4	4	4	4	4	32
1. idegennyelv	4	4	3	3	2	2	2	2	22
2. idegennyelv	-	-	-	-	3	3	4	4	14
Történelem és közjogi alapismeretek	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Matematika	4	4	3	3	3	3	4	4	28
Biológia-egészségnevelés-term. védelem	2	2	2	2	2	2	-	-	12
Fizika-technika	0/2	2	2	2	2	-	-	11	
Kémia-környezetvédelem	-	-	2	2	2	2	-	-	8
Földrajz-gazdasági alapismeretek (háztartásgazd.tan.)	2/0	2	2	2	2	2	-	-	11
Informatika-számítástechnika	1	1	1	1	2	2	-	-	8
Ének-zene-tánc	2	2	2	2	1	1	1	1	12
Rajz-művészetek-környezetkultúra	2	2	2	2	1	1	1	1	12
Testnevelés-mozgáskultúra-játék	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Osztályfőnöki-viselkedéskultúra	1	1	1	1	1	1	1	1	8
Kötelező óraszám:	26	28	28	28	29	29	21	21	209
Szabad órakeret:	-	-	-	-	-	-	9	9	18
együtt:	26	28	28	28	29	29	30	30	227

(I.) – IV. záróvizsga

(IV.) – VI. alapérettségi

(IV.) – VIII. alapérettségi

(VI.) – VIII. emelt szintű érettségi (felvételi vizsga felsőoktatáshoz)

A program ebben a formában lényegében vitaanyag-kísérleti program. Az egyes nevelési területek, tananyagtartalmak, didaktikai elvek, eljárások, követelmények olykor vázlatosan, egy-egy tárgynál (történelem, biológia) kissé túlméretezettek jelennek meg. Érzékeljük, hogy az egyes tantárgyak tantervi tervezeteinél és követelményeinél nagyobb konvergálásra van szükség, a közös, főbb csomópontok hangsúlyozására, a közös célok, elvek egyértelmű megfogalmazására. Ezeket csak a gyakorlati kipróbálással egyidőben tudjuk kimunkálni.

A program ennek következtében nyitott, az alkotó tanári-tanulói elgondolások beépíthetők korrigálás céljából. Ezért is adtuk ki 300 példányban az érdeklődő kollégáknak, s mivel kézzől-kézreadták az iskolák az országban, így sokfelé megismerték. A visszajelzések alapján a fogadtatás kedvező.

ÓVODAVEZETŐK FIGYELEM!

4 előadásból álló pedagógiai, pszichológiai sorozat indul

Dr. Pereszlényi Éva vezetésével

Témák: a motiváció, az attitűd, a kommunikáció szerepe, a konfliktuskezelés az irányítási gyarkolatban

Előadások időpontjai: 1992. április 2, 10, 24, 29.
10 - 14 h-ig

Részvételi díj: 3.600,- Ft

Jelentkezés és részletes felvilágosítás:

Oktatásszervező és Szolgáltató BT

1146 Budapest, Cházár A. u. 3.

Telefon: 141-47-53, 141-55-29

vagy

141-55-70, 141-51-40/1332, 234, 147 mellék